

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovu člana V stav 4 Aneksa 8 Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39 stav 1 Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 4. do 11. septembra 2006. godine, donijela je

ODLUKU

I

Istorijska građevina – Pravoslavna Mitropolija u Sarajevu zajedno sa pokretnim nasljeđem proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik se nalazi na lokaciji koja obuhvata k.č. broj 2028, k.o. Sarajevo XI, (po starom premjeru k.č. broj 71, dio 68, Mahala XXXVIII - Sarajevo), Opština Stari grad, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Pokretno nasljeđe iz stava 1 ove tačke sačinjava:

- zbirka slika: 14 portreta mitropolita, dvije slike religiozne tematike i jedna ikona;
- namještaj: dvije salonske garniture (ukupno 16 predmeta), dvije trpezarije (ukupno 25 predmeta) i dvije vitrine.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite utvrđene Zakonom o sprovođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8 Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (»Službene novine Federacije BiH«, br. 2/02, 27/02 i 6/04).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Vlada Federacije) dužna je da obezbijedi pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljem tekstu: Komisija) utvrdiće tehničke uslove i obezbijediti finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione table sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

- Radi trajne zaštite nacionalnog spomenika utvrđuje se sljedeće mjere zaštite:
- Dozvoljeni su samo konzervatorsko-restauratorski radovi na nacionalnom spomeniku uz odobrenje federalnog ministarstva nadležnog za prostorno uređenje i stručni nadzor nadležne službe zaštite nasljeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine;
 - Nadzor nad sprovođenjem mjera zaštite pokretnog nasljeđa vrši federalno ministarstvo nadležno za kulturu.

IV

Stavljaju se van snage svi sprovedbeni i razvojni prostorno-planski akti koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i opštinske službe suzdržaće se od preuzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VI

Iznošenje pokretnog nasljeđa iz tačke I stav 3 ove odluke (u daljem tekstu: pokretno nasljeđe) iz Bosne i Hercegovine nije dopušteno.

Izuzetno od odredbe stava 1 ovog člana, dopušteno je privremeno iznošenje pokretnog nasljeđa iz Bosne i Hercegovine radi prezentacije ili konzervacije, ukoliko se utvrdi da konzervatorske radove nije moguće obaviti u Bosni i Hercegovini.

Odobrenje u smislu prethodnog stava daje Komisija, ukoliko bude nedvosmisleno utvrđeno da to neće ni na koji način ugroziti pokretno nasljeđe. U odobrenju se utvrđuju svi uslovi pod kojima se pokretno nasljeđe može iznijeti iz Bosne i Hercegovine, rok za vraćanje dobra u zemlju, kao i zaduženja pojedinih organa i institucija za obezbjeđenje tih uslova, i o tome se obavještava Vlada Federacije, nadležna služba bezbjednosti, carinska služba Bosne i Hercegovine i javnost.

VII

Ova odluka dostaviće se Vladi Federacije, federalnom ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje, federalnom ministarstvu nadležnom za kulturu, nadležnoj službi zaštite nasljeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine i opštinskim organima uprave nadležnim za poslove urbanizma i katastra, radi sprovođenja mjera utvrđenih u tač. II - VI ove odluke i nadležnom opštinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VIII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresovanim licima u prostorijama i na web stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

IX

Danom donošenja ove odluke, sa Privremene liste nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine (»Službeni glasnik BiH«, broj 33/02, »Službeni glasnik Republike Srpske«, broj 79/02, »Službene novine Federacije BiH«, broj 59/02 i »Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH«, broj 4/03) briše se nacionalni spomenik upisan pod rednim brojem 563.

X

Prema članu V stav 4 Aneksa 8 Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

XI

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objaviće se u »Službenom glasniku BiH«.

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Broj: 06.1-2-166/06-3
5. septembra. 2006. godine
Sarajevo

Predsjedavajuća Komisije

Amra Hadžimuhamedović

O b r a z l o Ź e n j e

I – UVOD

Na osnovu Zakona o sprovođenju odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8 Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, član 2 stav 1 »nacionalni spomenik« je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa članovima V i VI Aneksa 8 Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine (»Službeni glasnik BiH«, broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika donijela je odluku o stavljanju **Pravoslavne Mitropolije u Sarajevu** na Privremenu listu nacionalnih spomenika BiH, pod nazivom »Urbanistička cjelina Saborne crkve, Mitropolije i Bogoslovije«, redni broj **563**.

U skladu sa odredbama zakona, a na osnovu člana V stava 4 Aneksa 8 i člana 35 Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila sprovođenju postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U toku vođenja postupka izvršen je uvid u:

- Podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama i radovima na dobru, itd.;
- Sadašnje stanje objekta;
- Dokumentaciju o lokaciji imovine i vlasničku dokumentaciju;
- Istorijsku, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korišćenja dokumentacije u sklopu ove odluke.

Na osnovu uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Uglovnica Pravoslavne Mitropolije nalazi se na raskršću ulica Zelenih beretki, Ćumurije i Štrosmajerove ulice. Kao ugaoni završetak uličnog niza zgrada zapadne strane Štrosmajerove ulice, zgrada Mitropolije se naslanja uz centralnu pješačku zonu Starog grada. Glavni ulaz u Mitropoliju je na južnoj strani objekta iz ulice Zelenih beretki, a na zapadnoj strani objekat graniči sa dvorištem Saborne crkve (crkva Presvete Bogorodice).

Svi objekti, izgrađeni u kontaktnoj zoni nacionalnog spomenika, imaju spratnost prizemlje + tri (ili četiri) sprata i pokriveni su kosim krovovima. U

prizemljima objekata su poslovni prostori, dok spratne etaže uglavnom imaju stambenu funkciju.

Pravoslavna Mitropolije je sagrađena na prostoru označenom kao k.č. br. 2028, k.o. Sarajevo XI (novi premjer), što, po starom premjeru, odgovara k.č. br. 71, dio 68, Mahala XXXVIII – Sarajevo, a nalazi se u vlasništvu Srpsko-pravoslavne crkvene opštine Sarajevo.

Istorijski podaci

Prostor neposrednog okruženja nacionalnog spomenika bio je naseljen još polovinom 15. vijeka: Ajas-beg, drugi bosanski sandžak-beg i nasljednik Isa-begov, za vrijeme svog namjesnikovanja u Bosni (1470-1475. i 1476-1477) sagrađio je džamiju na mjestu gdje je sada zgrada hotela »Central«, a u blizini džamije i mekteb. Oko džamije razvila se mahala koja se prostirala od današnjeg hotela »Central« ulicom Zelenih beretki, na istok i zapad. Ta komunikacija, svakako jedna od najstarijih gradskih saobraćajnica, na sjever je vodila prema Latinluku (hrišćanskoj četvrti, o kojoj prvi pisani podaci potiču iz 1485. godine), odnosno Franačkoj¹ čaršiji.

Ajas-begova džamija bila je sagrađena od ćerpiča, drveta i kamena i imala je kameni minaret. Mula-Mustafa Bašeskija bilježi da je 15. redžeba 1188. (21. IX 1774) usljed jakog vjetrova porušeno minare ove džamije. Odmah nakon 1878. godine, džamiju je austrougarska vlast koristila kao vojno skladište, a 1897. džamija je izgorjela, pa je na tom mjestu Vakufska uprava 1899. sagrađila današnji hotel »Central«, ranije poznat kao »Ajas-begov dvor«. Sačuvan je prepis Ajas-begova vakufname iz 882. (1477) godine. Uz džamiju je na malom prostoru bilo nekoliko grobnica sa nišanima. Sejfidin Kemura je zabilježio da je prilikom izgradnje hotela »Central« grobije ekshumirano i posmrtni ostaci sa nišanima preneseni u grobije na Bakije. Zabilježeno je i predanje da je i sam Ajas-beg bio tu sahranjen.²

Na Popisu sarajevskih mahala iz 1874-75. spominje se *Ajas-paša mehallesi-Kolukčije*.³

U periodu od 1859-1862. kupljeno je zemljište i materijal za izgradnju Saborne crkve Roždestva presvete Bogorodice, crkva se započela graditi 13. juna 1863., a završena je 1874. Prostor na kojoj se izgradila Saborna crkva je pripadao tadašnjoj Tašlihanskoj⁴ mahali.

Katastrofalni požar koji je 8. avgusta 1879. godine »uništio 304 kuće, 434 dućana i 135 drugih objekata u 36 ulica u prilično velikom radijusu oko današnjeg

¹ » Poseban impuls međunarodnoj trgovini davali su Dubrovčani. Oni su stanovali u kvartu Latinluku ili, kako se u službenim dokumentima nazivao, Frankluk mahala, Franačka čaršija. Početkom 16. stoljeća ova kolonija je brojala 66 kuća. .. « (Zlatar, Behija: Zlatni period Sarajeva, Prilozi historiji Sarajeva, Institut za istoriju, 1997 str. 53-60)

² Mujezinović, Mehmed: Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, knjiga I – Sarajevo, Sarajevo, 1988, str. 68-69

³ (objavljenom u radu Bejtić, Alija: Ali-pašina mahala u Sarajevu, Prilozi za proučavanje istorije Sarajeva, II/1966, str. 19-58) Bejtić, Alija: Ulice i trgovi Sarajeva, Topografija geneza i toponimija, Sarajevo, 1973, str. 15

⁴ »Jedno vrijeme pred okupaciju 1878. godine dionica ove ulice po prilici od Ulice Šaloma Albaharija do kraja, zvala se Tašlihanska po Gazi Husrev-begovom kamenom hanu Tašlihanu iz 1541-1543. god, koji je sve do 1879. godine bio i radio na prostoru današnje bašče hotela »Evropa«, ali se ne zna sigurno da li je to bila već izmjena ranijeg službenog naziva Galata ulice, ili je to bilo drugo, narodno ime za tu ulicu. « (Bejtić, Alija: Ulice i trgovi Sarajeva, Topografija geneza i toponimija, Sarajevo, 1973, str. 203-204)

U citiranom tekstu, "ova ulica" se odnosi na tadašnju ulicu Jugoslovenske narodne armije (op. E. Softić).

hotela *Evropa*⁵ potpuno je uništio i objekte izgrađene na prostoru zapadno od Gazi Husrev-begovog bezistana i Latinske ćuprije, uključujući *Latinluk*, *Ajas-begovu mahal* (odnosno mahal *Kulukčije*⁶, kako se je nazivala u zadnjim godinama turske vladavine) kao i *Kaimi-babinu tekiju*⁷. Uz već započeti proces intenzivne urbanizacije i nove izgradnje Sarajeva koju preduzimaju austrougarske vlasti, šireći grad od stare jezgre prema zapadu, posljedice požara iz 1879. aktualiziraju izradu prvog regulacionog plana čaršije, odnosno grada Sarajeva u cjelini.

Takvo stanje pogoduje izgradnji novih objekata i formiranju novih ulica u neposrednom okruženju već podignute Saborne crkve: otvorenje Ajas-pašinog dvora⁸, koji je projektovao Josip Vancaš je bilo 6. maja 1897. godine, a 4. oktobra iste godine, na prostoru sjeverno od Saborne crkve, su postavljeni temelji Srpske škole (kasnije Bogoslovije), koja je urađena po projektu Karla Paržika, te dovršena i otvorena 2. decembra 1898. godine.⁹

Formira se u godinama poslije 1878. potpuno nova ulica: prvo ime te ulice bilo je Rudolfova¹⁰ (sadašnja Štrosmajerova¹¹ ulica). Izgrađena je kao moderna ulica u novom dijelu grada u kojem dominira arhitektura evropskih pseudoklasicističkih stilova.

U neposrednoj blizini Saborne crkve, jugoistočno od nje, na istoj katastarskoj parceli, godine 1899. gradi se palata Mitropolije, a za njeno projektovanje je 1898. angažovan arhitekta Rudolf Tönnies¹². Temelji za zgradu Mitropolije su postavljeni 20. septembra 1898. godine, a objekat je dovršen 1899. godine.¹³

⁵ Bejtović, Alija: Ulice i trgovi Sarajeva, Topografija geneza i toponimija, Sarajevo, 1973, str. 30

⁶ »**krlukčija, kulukčija, krlučija, kulučija, kulugdžija** m (tur.) *sabljar, zanatlija koji izrađuje i prodaje sablje. U Sarajevu je postojala sabljarska čaršija koja se zvala »Krlukčije« ili »Kulukčije« a prostirala se od današnjeg hotela »Central« do mosta »Ćumurije« i uz Jugoslovenske armije ulicu do doma JNA.* (Škaljić, Abdulah: Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku, Sarajevo, 1989, str.419)

⁷ »*Nešto niže mosta Ćumurije, na desnoj obali Miljacke, nalazila se tekija i bila poznata kao Kaimijina tekija. Izgorjela je u velikom požaru 1879. g., ali nam se nešto podataka o njoj sačuvalo. Tako Kemura kaže da je tekija bila prilično lijepa, pri zemlji je imala magazu, a na spratu simahanu i dvije sobe. Zemljište tekije protezalo se do Miljacke. Nadalje Kemura kazuje da je u magazi tekije postojao jedan grob, koji je i on zapamtio, ali nišani nisu imali natpisa. Prema pričanju starih ljudi, to je bio grob sultan-Fatihova sandžakdara Mustafa-age. Zgrada pomenute tekije bila je vlasništvo poznatog šejha Kaimi-babe, koju je on pretvorio u tekiju. Šejh Hasan Kaimija bio je učen čovjek i pjesnik, a pjevao je na turskom i na našem jeziku. Protjeran je iz Sarajeva 1681. godine, jer se istakao kao narodni tribun i tražio da se žito, kojim su sarajevski bogataši špekulisali, oduzme i podijeli sirotinji. Umro je u Zvorniku i sahranjen u posebnom turbetu u selu Kuli poviše Zvornika 1103. (1691/92) godine. Kaimija se prezivao Zrnić (Zrin-oglu) «. (citirano iz izvora: Mujezinović, Mehmed: Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, knjiga I – Sarajevo, Sarajevo, 1988, str. 68-69)*

⁸ Na mjestu Ajas-pašine džamije koja je izgorjela u požaru 1879. godine, 1889 godine sagrađen je »Ajas-pašin dvor« - kasnije hotel »Central«, drugi moderni hotel u Sarajevu (prvi je bio hotel »Evropa«). Zbog atraktivnog položaja objekta (lokacija u centru grada), vakufska komisija je zaključila da cijelu zgradu da u najam pod uslovom da u prizemlju bude kafana. Kafana je izdata u zakup gostioničaru Kunertu i otvorena 22. novembra 1889. godine.

⁹ Bejtović, Alija: Ulice i trgovi Sarajeva, Topografija geneza i toponimija, Sarajevo, 1973, str. 31-34

¹⁰ Ime je dato po austrijskom nadvojvodi i austrougarskom prijestolonasljedniku Francu Karlu Josefu (1358-1889), koji je bio jedinac cara Franje Jasipa I, a završio tragično ubivši svoju ljubavnicu Mariju Vetseru i sebe u lovačkom dvorcu Mayerling. (Bejtović, Alija: Ulice i trgovi Sarajeva, Topografija geneza i toponimija, Sarajevo, 1973, str. 350-351).

¹¹ Današnje ime ulica nosi bez promjene od 10. januara 1919. pa biskupu Josipu Juraju Štrosmajeru, (Osijek, 1815 - Đakovo, 1905) - osnovao Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti i Sveučilište u Zagrebu, pomagao osnivanje štamparije u Cetinju, Maticu srpsku i Maticu slovensku i stekao velike zasluge za unapređenje znanosti, književnosti, umjetnosti i publicistike na čitavom slavenskom jugu. (Bejtović, Alija: Ulice i trgovi Sarajeva, Topografija geneza i toponimija, Sarajevo, 1973, str. 350-351)

¹² »*Rudolf Tönnies, arhitekt (Ljubljana, 3. IV 1869-6.XII 1929). Završio Akademiju likovnih umjetnosti, Arhitektonski odsjek profesora Hasenauera 1891. godine. Najprije u službi kod Zemaljske vlade u Zagrebu,*

O dovršetku izgradnje tog objekta i njegovom otvorenju, zabilježeno je sljedeće: »Lani je na pravosl. Malu Gospojinu položen i osveštan temelj za novu zgradu srp.-prav. mitropolije u Sarajevu na roglju Franje Josipa i Rudolfove ulice odmah pored srp.-pravosl. saborne crkve, a ove je jeseni nova mitropolija sa svijem dovršena. Ovijeh dana preselio se je vpreosv. g. A. E. i Mitropolit Mandić sa svojom konzistorijom, u novu mitropoliju. Nova je mitropolija ukusno i po stilu izvedeno zdanje na dva kata. U prizemlju su dućani, u prvom katu lijepe prostorije za mitropolitsku kancelariju i reprezentaciju, u drugom privatne odaje za Mitropolita i pisarnice za konzistoriju, a i na tavanu imaju nekolike odaje, kao i u prizemlju za čeljad. Prvi kat molovaće se i namjestiti docnije, te se vpreosv. g. Mitropolit zasad smjestio u drugom katu. Nova mitropolija imade veoma lijepo molovano poširoko stubište, do kojeg se dolazi iz trijema u ulici Franje Josipa, a jedan zaseban izlazak vodi u crkvenu portu, koja će se docnije izjednačiti s ulicom i dobiti novu željeznu ogradu. Naša slika¹⁴ prikazuje nam još stare jablane pred crkvom, koji su sada radi izravnjanja ulice oboreni. U novu mitropoliju uvedeno je električno osvjetljenje u sve prostorije, a naravno i vodovod. Sve su prostorije podesno raspoređene i vidne, a iz nekih je lijep izgled na Sarajevo i na Trebević. Dućani u prizemlju izdati su pod najam i već zauzeti. Nova je mitropolija kao građevina najnoviji ukras za samo središte naprednoga Sarajeva.«¹⁵

2. Opis dobra

Stambeni i javni objekti koje projektuje arhitekta Rudolf Tönnies nose izrazit pečat likovnog poimanja arhitektonskog djela.

»U odnosu na druge, **Tenies** je kao arhitekt svojim djelima uvijek davao nešto od skulpturalnosti i plastičnosti ujedinenih sa konstruktivno prostornim i funkcionalnim sadržajima. Njegova djela se u poređenju s djelima savremenika i u poređenju s drugim gradnjama u uličnim nizovima, ističu i prepoznaju po jače izraženim dekorativnim sadržajima, po snažnijoj arhitektonskoj artikulaciji pročelja zgrade, po bogatijoj profilaciji krovnih dijelova koji kod njega zaslužuju naziv pete fasade. Više nego iko iz njegove generacije arhitekata on je skulptor i pjesnik u arhitekturi. Najznačajnija djela ostavio je u Sarajevu ali ima vrijednih djela u Mostaru, Tuzli i Ljubljani.«¹⁶

potom kod Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu i to u Odsjeku za visoku gradnju Građevinskog odjeljenja. Godine 1910. na lični zahtjev razrješen dužnosti u Zemaljskoj vladi i postavljen za civilnog arhitektu Bosne i Hercegovine sa sjedištem u Sarajevu. Saradnik arhitekta Josipa Vančaša u Bosanskohercegovačkom građevinskom dioničarskom društvu, a onda i direktor Društva. Godine 1918. vratio se u Ljubljanu i s bratom osnovao Građevinsko preduzeće "Obnovu".« (Krzović, Ibrahim: Arhitektura Bosne i Hercegovine 1878-1914, Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1987, 253) Izvor: Arhiv Akademije likovnih umjetnosti u Beču

¹³ Bejtić, Alija: Ulice i trgovi Sarajeva, Topografija geneza i toponimija, Sarajevo, 1973, str. 33

¹⁴ Na fotografiji objavljenoj uz članak »Zgrada srpsko-pravoslavne mitropolije u Sarajevu« (Kalendar Bošnjak, XVIII/1900, Sarajevo, Zemaljska štamparija) vidi se, na prostoru južno od Saborne crkve, drvodred jablanova. Još u vrijeme austro-ugarske uprave, prilikom regulacije ulice, jablanovi su bili posječeni

¹⁵ »Zgrada srpsko-pravoslavne mitropolije u Sarajevu« Kalendar Bošnjak, XVIII/1900, Sarajevo, Zemaljska štamparija, str. 64

¹⁶ Krzović, Ibrahim: Rudolf Tönnies, časopis Radio-Sarajevo, Treći program, br. 60/1988., godina XVI, 419

U početku svoje arhitektonske karijere u Sarajevu, **Tönnies** radi kao projektant-saradnik na većim projektima koje rade stariji arhitekti¹⁷, a projekat palate Mitropolije iz 1898. predstavlja njegovo prvo samostalno ostvarenje u Sarajevu.

Palata je rezidencijalno-poslovna zgrada sa likovno-arhitektonskim rješenjima fasada u stilu srpsko-vizantijske i neoromanske arhitekture.

Zgrada Mitropolije ima podrum, prizemnu etažu, mezaninsku etažu, I sprat i II sprat. Budući da je i projektovana kao rezidencijalno-poslovni objekat, Srpsko-pravoslavna crkvena opština sarajevska, kao vlasnik cijele zgrade, poslovne prostore u prizemlju (dva ugostiteljska lokala i jedan butik) izdaje pod najam. Ispod cijelog objekta je izveden podrum, koji je funkcionalno povezan sa poslovnim prostorima, dok jedan manji dio podruma ima funkcionalnu vezu sa prostorima koje koristi sama Mitropolija Dabrobosanska: glavnu prizemnu ulaznu partiju u prostore Mitropolije Dabrobosanske smještenu na južnom dijelu objekta, dio mezaninske etaže (u sjeverozapadnom dijelu objekta), prvu, drugu etažu i dio potkrovlja (dio tavanskog prostora u sjeverozapadnom dijelu objekta, prema Tönnies-ovom projektu ima mansardno rješenje i koristi se kao stambeni prostor).

Ulazi u poslovne prostore nalaze se u prizemnoj etaži: jedan iz ulice Zelenih beretki, a druga dva iz Štrosmajerove ulice. U rezidencijalne prostore Mitropolije može se pristupiti preko glavnog ulaza iz ulice Zelenih beretki (južna strana objekta) i pomoćnim ulazom pozicioniranim na zapadnom dijelu objekta koji, komunikacijom preko crkvenog dvorišta, povezuje palatu Mitropolije sa Sabornom crkvom.

Objekat je građen od masivnih oprečnih¹⁸ zidova (debelih 30,45, odnosno 60 cm) uz primjenu tzv. *Henebik* međuspratnih konstrukcija (na primarnu nosivu konstrukciju izvedenu od čeličnih NP I profila postavljenim po tzv. »kraćem rasponu« prostorije, oslanjanja se sekundarna nosiva konstrukcija koju čine plitki svodovi zidani od opeke razapeti između čeličnih NP I profila). Ista vrsta horizontalne nosive konstrukcije je primijenjena kod glavnih stepenišnih podesta. Međuspratne konstrukcije iznad prvog i drugog sprata su izvedene kao klasični drveni grednici.

Dispoziciono tlocrtno rješenje i organizacija prostora unutar palate, proističu iz jasne namjere arhitekta Tönnies-a da najreprezentativnijim prostorima palate-salonima (saloni na I spratu su dimenzija: 6,15 x 9,27 m, 6,15 x 6,15 m i 6,15 x 11,50 m, a »svijetla«¹⁹ visina salona I sprata je cca 4,20 metara) da orijentaciju prema Štrosmajerovoj (istočna strana objekta), odnosno ulici Zelenih beretki (južna strana). Saloni su traktom hodnika, predsoblja i pomoćnim prostorija odvojeni od stepenišne vertikale. Predsoblja salona nemaju vanjskih (fasadnih) zidova, a prirodno osvjetljenje dobijaju indirektno preko svjetlarnika.

Na drugom spratu nalaze se manji saloni, radni prostori, kuhinja i dvije trpezarije, dok je iznad jednog dijela objekta na sjeverozapadnoj strani palate, izgrađeno stambeno potkrovlje za potrebe sveštenika. Primijenjene su i različite konstruktivne²⁰ visine etaža: podrumске cca 3,40 m, I sprata cca 5,65 m, II sprata cca 4,65 m i potkrovlje 3,75 m.

¹⁷ Tokom 1898. godine je pomagao na izradi detalja i razradi velikog projekta Flipovića kasarne na Bistricu u Sarajevu koji je vodio Karl Paržik. (Krzović, Ibrahim: Rudolf Tönnies, časopis Radio-Sarajevo, Treći program, br. 60/1988., godina XVI, 420)

¹⁸ zidovi su zidani od cigli tzv. »austrijskog« formata -15x30 cm (op. E. Softić)

¹⁹ mjereno od poda do plafona

²⁰ visine mjerene od kote konstrukcije jedne, do kote konstrukcije njoj superponirane etaže

Vertikalna komunikacija u palati Mitropolije ostvaruje se preko trokrakog²¹ stepeništa (unutrašnje gabaritne mjere stepenišnog prostora su 5,28 x 5,90 m; gazišna širina stepenišnog kraka je cca 1,40 m; 28 stepenica 31/15 cm vodi iz podruma u prizemlje, 30 stepenica 31/15 cm vodi iz prizemlja na I sprat i isto toliko sa I na II sprat; a 23 stepenice 31/15 cm vodi sa II sprata na potkrovnu mansardnu etažu) i preko lifta²².

Svaka stepenica je izvedena od monolitnog komada kamena, i konzolno uklještena u perimetralne zidove²³ stepenišnog prostora, a dubina uklještenja iznosi cca 25 cm. Stepenice formiraju krakove koji su oslonjeni na glavne stepenišne podeste. Stepenišna ograda je ručne izrade i urađena je od kovanog gvožđa. Stepenišni prostor je osvijetljen preko prozora postavljenim u zapadnom zidu: bifore (u nivou potkrovnne etaže), okulusa (u nivou II sprata; dijametra vanjske zidarske mjere od cca 120 cm) i trokrilnog lučno zasvedenog prozora (postavljenog između I i II sprata; vanjskih zidarskih mjera od cca 160/300 cm).

Tönnies relativno dugačke zidove fasada (južnu – ukupne dužine od cca 21,95 m i istočnu - ukupne dužine od cca 24,27 m) u vertikalnom smislu raščlanjuje sa tri plitka rizalita (istaknuti su cca 15 cm u odnosu na ravan fasade). Bočni rizaliti imaju širinu od cca 5,40 metara, a središnji rizalit²⁴ ima veću razvijenu širinu (5,40 + 2,80 + 5,40 metara). Rizaliti su naglašeni lezenama koje prolaze kroz visinu dvije etaže (I i II sprata). Lezene su postavljene u parovima i to na rubnim površinama rizalita, te na prelomima površina središnjeg rizalita. Osovinski razmak traka lezana koje tvore par je cca 55 cm; lezene imaju polucilindričanu formu, a radijus zakrivljenja horizontalnog kružnog presjeka lezene je cca 6 cm.

Neprekinuti horizontalni kordon vijenac, postavljen između mezaninske etaže i I sprata i različita obrada i tretman fasadnih površina prizemne i mezaninske etaže u odnosu na etaže I i II sprata, naglašava distinkciju između poslovnih i rezidencijalnih sadržaja palate. Zidne površine prizemne i mezaninske etaže zbog upotrebe »bosaža« rustičnije su, a otvori izloga i ulaznih portala su jednostavne izvedbe: svi²⁵ otvori imaju polukružne završetke, odnosno na fasadnim platnima rizalita elipsaste završetke, a svi otvori su naglašeni »tjemenim kamenom«²⁶.

Elementi primjenjeni za plastičnu dekoraciju fasadnih platana I i II sprata su: lezene, stubići, polukružni luci, kordon vijenci, lučne niše, slijepe arkade i frizovi slijepih arkadica. Svi prozorski otvori na zapadnoj i južnoj fasadi palate imaju polukružne završetke.

Na prvoj etaži, u fasadnim površinama rizalita postavljene su bifore (niša bifore je dimenzija 2,20 x 3,77 m; uvučen je cca 6 cm, u odnosu na ravan rizalita): na parapetu prozora (dimenzija 2,20 x 0,85 m/ širina x visina; uvučenom za cca 6 cm, u odnosu na ravan rizalita) izvedena su dva polukružno zasvedena prozorska otvora (gabaritnih mjera 1,04 x 2,65 m; radijus zakrivljenja otvora cca 52 cm) spojena stubićem sa kapitelnim završetkom (dijametra cca 12 cm) u biforu, iznad koje je

²¹ Zbog različitih konstruktivnih visina etaža, konstruktivna visina između II sprata i potkrovnne mansardne etaže savladana je sa dva stepenišna kraka (op. E. Softić).

²² Na originalnim nacrtima iz 1898. godine, zidanje okna lifta, kao i postavljanje lifta nije bilo predviđeno, što upućuje na zaključak da je postavljanje lifta rezultat kasnije intervencije (op. E. Softić).

²³ Debljine tih zidova su cca 45 cm, što odgovara 1 ½ cigli tzv. »austrijskog formata« -15x30 cm (op. E. Softić)

²⁴ središnji rizalit je kompozitan i sačinjavaju ga tri površine

²⁵ jedino je iznad ulaza, pozicioniranom na uglu objekta, izveden tzv. »ravni nadvoj«

²⁶ Cijeli objekat je urađen od opeke, a i lučni završeci otvora na fasadi su izvedeni od opeke, te je postojanje »tjemenog kamena« posljedica likovnog rješenja fasade.

superponiran zidani polukružni završetak niše bifore. Gornja strana niše bifore opasana je polukružnim arhitravnim lukom (širina arhitravnog luka je cca 27 cm).

Površine zidova istočne i južne fasade II sprata raščlanjene su nizom, naizmjenično²⁷ postavljenih, slijepih lučno zasvedenih niša oivičenih polustubićima sa kapitelnim završecima i prozorima – biforama. Osovinski razmak stubića niša u nizu je cca 88-91 cm, visina stubića sa kapitelom je 1,55 m, prečnik stubića je cca 11,5 cm, radijus zakrivljenja luka niše je cca 40 cm, a ukupna visina niše²⁸ je cca 2,10 m.

Na fasadi drugog sprata zapadnog krila palate, ponavlja se ista dekoracija primijenjena na istočnoj i južnoj fasadi II sprata, ali kako na zapadnom krilu palate nema prozora, ponavljeni motiv se javlja u varijaciji niza slijepih lučno zasvedenih niša oivičenih polustubićima sa kapitelnim završecima.

Na fasadi prvog sprata zapadnog krila palate u slijepoj niši (cca 2,60 x 4,00 x 0,21 m / širina x visina x dubina niše) upotrijebljen je motiv slijepe trifore postavljene na balustradi. Visina balustrade je cca 90 cm, a visina stubića sa kapitelom je cca 1,80 m.

Zidne površine fasada I i II sprata palate su po vertikali raščlanjene prekinutim²⁹ kordonskim vijencima postavljenim: u nivou stope polukružnih arhitravnih lukova bifora I sprata; u nivou vrha parapetnih zidova bifora I sprata; te u nivou vrha parapetnih zidova bifora II sprata.

Lezene koje počinju od horizontalnog kordon vijenca, postavljenog između mezaninske etaže i I sprata, završavaju nizom slijepih arkadica postavljenim u gornjoj zoni zidova II sprata. Konzole, na koje se oslanjaju lukovi arkadica, imaju širinu od cca 7 cm, postavljene su na osovinskim međurazmacima od cca 45,5 cm, a dijametar zakrivljena lukova arkadica je cca 38,5 cm. Zidovi fasada završavaju krovnim vijencem, ukupne visine od cca 60 cm, oslonjenim na konzolice koje su postavljene na međurazmacima od cca 45,5 cm.

Palata je pokrivena složenim (viševodnim) kosim drvenim krovom. Nosiva konstrukcija krova je drvena. Ispod tavanskog dijela krovišta primijenjena je kombinacija uspravnih stolica i jednostrukih vješaljki, dok je u dijelu potkrovnog etaže primijenjen jednovodnovodni krov blagog nagiba oslonjen na uspravne stolice. Korišćen je falcovani crijep kao pokrivač, a svi opšavi i oluci su izvedeni od bakarnog lima.

O POKRETNOM NASLIJEĐU

1. MITROPOLIT SAVA KOSANOVIĆ³⁰

Autor: nepoznato

Vrijeme izrade: kraj XIX ili početak XX vijeka

Tehnika: ulje na platnu

Dimenzije: sa ramom: 114,5 x 75,5 cm

Signatura: bez signature

²⁷ slijepa niša i prozorski otvori bifore imaju iste dimenzije i naizmjenično se smjenjuju u nizu

²⁸ istu visinu imaju i prozorski otvori bifora II sprata

²⁹ kordonski vijenci fasadnih površina I i II sprata su prekinuti lezenama

³⁰ Rođen je 1839. godine u selu Miljanovićima, u današnjoj Crnoj Gori. Radio je kao učitelj u Mostaru i u Ženskoj gimnaziji u Sarajevu, za čije osnivanje se posebno zalagao. Arhimandrit dabrobosanski je postao 1872. godine. Na njegovu inicijativu, u Sarajevu je 1882. godine osnovan Konzistorij (duhovni sud) i Bogoslovija. Umro je 1903. godine u Ulcinju. (www.mitropolijadabrobosanska.org)

Opis: Mitropolit je predstavljen u sjedećem položaju. Odjeven je u gornju i donju mantiju. Na glavi mu je kamilavka. Episkopski štap drži u lijevoj ruci, dok mu je desna ispružena u krilu. Na grudima su mu dva medaljona i krst.

2. MITROPOLIT GEORGIJE NIKOLAJEVIĆ³¹

Autor: nepoznato

Vrijeme izrade: kraj XIX ili početak XX vijeka

Tehnika: ulje na platnu

Dimenzije: sa ramom: 125,5 x 79 cm

Signatura: bez signature

Opis: Mitropolit je predstavljen u sjedećem položaju. Odjeven je u episkopsku odjeću.

3. SVETI PRVOZVANI APOSTOL ANDREJ

Autor: monasi u manastiru Trojice - Sergejevskoj lavri blizu Petrograda

Vrijeme izrade: februar 1876. godine

Tehnika: ulje na platnu

Dimenzije: sa ramom: 97 x 70,5 cm

Signatura: bez signature

Opis: Realistična figura čovjeka sijede kose i brade. Oko glave mu je oreol, a oko pasa bijela nabrana tkanina. Ruke su mu ispružene ispred nagog tijela, a prsti prepleteni.

4. MITROPOLIT NIKOLAJ MRĐA³²

Autor: Slobodan Bijeljac

Vrijeme izrade: 6. maj 2002. godine

Tehnika: ulje na platnu

Dimenzije: 127 x 95 cm

Signatura: d.d.u. Slobodan K. Bijeljac 6. maj 2002.

Opis: Mitropolit je predstavljen u sjedećem položaju, blago okrenut u lijevu stranu. Odjeven je u episkopsku odjeću. Episkopski štap drži u lijevoj ruci, dok mu je desna ispružena na desno koljeno. Na grudima su mu je medaljon sa likom presvete Bogorodice sa Hristom i medaljon u čijem središtu je krst.

5. MITROPLIT VLADISLAV MITROVIĆ³³

Autor: nepoznato

Vrijeme izrade: kraj XIX ili početak XX vijeka

Tehnika: ulje na platnu

Dimenzije: 114 x 84 cm

³¹ Rođen je u Sremu 1806. godine u sveštenučkoj porodici. Bio je učitelj i sveštenik, te profesor na Bogosloviji u Zadru, član Konzistorije Dalmatinske eparhije, rektor i profesor na Bogosloviji u Sarajevu (Reljevu) i član Konzistorije Dabrobosanske mitropolije. U pooldmaklim godinama je izabran za mitropolita Dabrobosanske mitropolije. Bio je pokretač i član mnogih dobrotvornih zadruga i fondova, a bavio se i književnim radom, prevodio je i bio uređivač nekih časopisa. Umro je 1896. godine u Sarajevu. (www.mitropolijadabrobosanska.org)

³² Rođen je 1928. godine u Selu Smoljani kod Bosanskog Petrovca. Bogosloviju je završio u Prizrenu, a Teološki fakultet u Beogradu. Obnovio je bogosloviju u manastiru Krka. Krajem sedamdesetih godina prošlog vijeka je izabran za episkopa dalmatinskog, a od 1992. godine je dabrobosanski mitropolit. (www.mitropolijadabrobosanska.org)

³³ Rođen je 1913. godine u Glamoču u učiteljskoj porodici. Bogoslovski fakultet i Filozofski fakultet, smjer istorija Vizantije i opšta nacionalna istorija, je završio u Beogradu. Godine 1955. izabran je za episkopa zahumsko-hercegovačkog, a od 1967. godine je izabran za mitropolita dabrobosanskog. Umro je 1992. godine u Valjevu. (www.mitropolijadabrobosanska.org)

Signatura: bez signature

Opis: Mitropolit je predstavljen u sjedećem položaju, blago okrenut u desnu stranu. Odjeven je u episkopsku odjeću. Objе ruke su mu ispružene u krilo. Na grudima mu je medaljon sa likom presvete Bogorodice sa Hristom i krst.

6. NIKOLAJ MANDIĆ³⁴

Autor: Špiro Bocarić³⁵

Vrijeme izrade: 1910. godine

Tehnika: ulje na platnu

Dimenzije: 134 x 92,5 cm

Signatura: bez signature

Opis: Dopolasni portret mitropolita blago okrenutog u desnu stranu. Odjeven je u episkopsku odjeću. Oko vrata mu je crvena traka, na grudima pričvršćena zlatnim brošem. Drugi broš mu je na lijevoj strani grudi, dok mu je na sredini krst okačen na dugi lanac.

7. MITROPOLIT NEKTARIJE KRULJ³⁶

Autor: nepoznato

Vrijeme izrade: kraj XIX ili početak XX vijeka

Tehnika: ulje na platnu

Dimenzije: 121,5 x 90,8 cm

Signatura: bez signature

Opis: Mitropolit je predstavljen u sjedećem položaju, okrenut u desno. Odjeven je u episkopsku odjeću. Na licu su mu naočale. U desnoj ruci drži brojanicu. Na grudima me je medaljon i krst.

8. MITROPOLIT EVGENIJE LETICA³⁷

Autor: Špiro Bocarić

Vrijeme izrade: 1908. godine

Tehnika: ulje na platnu

Dimenzije: 121 x 90,5 cm

³⁴ Rođen je 1840. godine u Gornjem Gračacu u Hrvatskoj. Prije nego što je postao mitropolit u Dabrobosanskoj mitropoliji, bio je mitropolit u Zvorničko-tuzlanskoj mitropoliji. Njegovim zalaganjem Dabrobosanska mitropolija je podijeljena na Dabrobosansku i banjalučko-bihačku sa sjedištem u Banjoj Luci. Takođe, njegovim zalaganjem odobreno je i regulisana je 1905. godine od strane Austrijskog dvora i od Carigradske patrijaršije organizacija Srpske pravoslavne crkve u Bosni i Hercegovini koju čine četiri mitropolije pod jurisdikcijom Carigradske patrijaršije. Umro je 1907. godine u Abaciji. (www.mitropolijadabrobosanska.org)

³⁵ »Špiro Bocarić je rođen u Budvi 1878. godine. Slikarstvo je studirao u Veneciji. Krajem XIX vijeka je došao u Sarajevo, gdje je radio tridesetak godina. Potom je prešao u Banju Luku i ostao je tamo do smrti. Poginuo je u Banjoj Luci 1941. godine. Bavio se, uglavnom, genre-slikarstvom, portretiranjem, pejzažom i slikanjem ikona. Napustivši akademski način slikarstva koji je donio iz Italije, ušao je u impresionizam, gajeći divizionističku tehniku za koju mu je bio uzor italijanski slikar Segantini. Motive je uzimao sa Bašćaršije ili iz starih mahala u Sarajevu, te iz folkloru. Njegova djela te vrste imaju ilustrativni karakter. Značajniji je u portretiranju i u slikanju ikona. Njegovi portreti iz ranijeg vremena odišu životom i koloritom. Ostavio je iza sebe veliki broj radova. Naslikao je ikonostase u Rogatici i Prači, koji su potpuno uništeni u Drugom svjetskom ratu, zatim u Ilijašu i Nišićima kod Sarajeva, koji su sačuvani u fragmentima. Od 1929. godine je bio direktor Muzeja Vrbaske banovine u Banjoj Luci, koji je osnovao, organizovao i stručno uredio.« (*Mazalić, 1959., 41, Grandić, 2003.1*)

³⁶ Rođen je 1879. godine u Pocrnju kod Ljubinja. Studirao je pravo u Beču i Zagrebu. Doktorirao je 1911. godine. Najprije je postavljen za episkopa Zahumsko-raške eparhije, potom je bio episkop zvorničko-tuzlanski, te dabrobosanski mitropolit. Umro je 1966. godine u Sarajevu. (www.mitropolijadabrobosanska.org)

³⁷ Rođen je 1858. godine u Plaškom. Pravne nauke je studirao u Beču, Gracu i Zagrebu. Najprije je bio mitropolit banjalučko-bihački, a potom dabrobosanski. Umro je u Sunji 1933. godine. (www.mitropolijadabrobosanska.org)

Signatura: d.d.u. Špiro Bocarić 1908.

Opis: Mitropolit je predstavljen kako sjedi na stolici, okrenut u lijevu stranu. Preko mantije mu je crni ogrtač obrubljen širokom crvenom trakom. Oko struka mu je crveni pojas. Na grudima krst.

9. MITROPOLIT PETAR ZIMONJIĆ³⁸

Autor: nepoznato

Vrijeme izrade: kraj XIX ili početak XX vijeka

Tehnika: ulje na platnu

Dimenzije: 121 x 91 cm

Signatura: bez signature

Opis: Mitropolit je predstavljen kako sjedi okrenut u desnu stranu. Desna ruka mu je položena na sto na kojem je nekoliko knjiga. U lijevoj ruci drži brojanicu. Oko vrata mu je medaljon i krst.

10. IKONA PRESVETE BOGORODICE – DOSTOJNA JEST

Autor: nepoznato

Vrijeme izrade: nepoznato

Tehnika: tempera na dasci

Dimenzije: 89 x 667 x 5 cm

Signatura:

g.l.u. OBR. PRSTJA BOGORODICI

g.d.u. DOSTOJNA JEST

sredina ISHS

d.l.u.³⁹

Opis: Na zlatnoj podlozi predstavljena je figura Bogorodice sa malim Hristom u desnoj ruci. Na glavi joj je kruna čije spoljašnje krakove pridržavaju dva anđela stojeći na oblacima. Oko glave joj je oreol. Mali Hrist je takođe predstavljen sa krunom na glavi oko koje je oreol. U desnoj ruci drži svitak sa natpisom iz jevanđelja po Luki i Isaiji. U vrhu ikone je oblak u čijem središtu je lik Svetog Oca, a ispod njega simbol Duha svetoga – golub. Pored njih je predstavljeno još nekoliko glava anđela.

11. NEPOZNATI GRČKI MITROPOLIT

Autor: Špiro Bocarić

Vrijeme izrade: između 1878. i 1941. godine

Tehnika: ulje na platnu

Dimenzije: 61,4 x 51,4 cm

Signatura: d.d.u. Špiro Bocarić

Opis: Dopolasni portret čovjeka srednjih godina. Na glavi mu je kamilavka, a oko vrata krst i medaljon.

12. NEPOZNATI GRČKI MITROPOLIT

³⁸ Rođen je 1866. godine u Grahovu. Bogosloviju je završio u Reljevu, a potom teologiju u Černovicu u Ukrajini, te u Beču. Postavljen je za episkopa zahumsko-hercegovačkog, a od 1920. godine je bio mitropolit dabrobosanski. Godine 1941. je odveden iz mitropolije i posljednji trag o njemu je da je bio u logoru u Gospiću. Sveti arhijerejski sabor SPC je 1998. godine mitropolita Petra Zimonjića proglasio za Sveštenomučenika. (www.mitropolijadabrobosanska.org)

³⁹ Tekstovi iz jevanđelja po: ISAIA 61. 1-2, LUKA 4. 18-19

Autor: Špiro Bocarić

Vrijeme izrade: 1904. godine

Tehnika: ulje na platnu

Dimenzije: 64,5 x 52,7 cm

Signatura: d.d.u. Špiro Bocarić

Opis: Dupojasni portret čovjeka sijede brade. Na glavi mu je kamilavka, a oko vrata crvena traka, medaljon sa scenom krštenja Hristovog, krst i još dva medaljona.

13. MITROPOLIT NIKOLAJ MANDIĆ

Autor: Špiro Bocarić

Vrijeme izrade: 1904. godine

Tehnika: ulje na platnu

Dimenzije: 65,5 x 52,6 cm

Signatura: d.d.u. Š. Bocarić 1904. Sarajevo

Opis: Mitropolit je predstavljen kako sjedi na stolici. Odjeven je u donju i gornju mantiju. Oko struka mu je crveni pojas. Mantije su ukrašene crvenim porubom i dugmićima. Na glavi mu je kamilavka, a na grudima dugi lanac sa krstom.

14. MITROPOLIT GEORGIJE NIKOLAJEVIĆ

Autor: nepoznato

Vrijeme izrade: kraj XIX ili početak XX vijeka

Tehnika: ulje na platnu

Dimenzije:

- ukuno sa ramom: 99 x 65,5 cm

- slika: 60,5 x 47 cm

Signatura: bez signature

Opis: Slika je elipsastog formata. Uramljena je u bogato rezbareni ram smeđe boje. Na slici je predstavljen portret čovjeka veoma sijede brade i kose. Na desnoj strani grudi su mu tri odlikovanja, a na grudima krst sa dva medaljona.

15. ARHIMANDRIT GEORGIJE NIKOLAJEVIĆ

Autor: nepoznato

Vrijeme izrade: kraj XIX ili početak XX vijeka

Tehnika: ulje na platnu

Dimenzije:

- ukuno sa ramom: 75 x 64 cm

- slika: 50 x 38,5 cm

Signatura: bez signature

Opis: Slika je elipsastog formata. Uramljena je u rezbareni ram smeđe boje. Na slici je predstavljen portret čovjeka smeđe kose i duge sijede brade.

16. MITROPOLIT NEKTARIJE KRULJ

Autor: Kosta Hakman⁴⁰

Vrijeme izrade: 1933. godine

⁴⁰ Kosta Hakman rođen je 1899. godine u Bosanskoj Krupi. Kao pripadnik oslobodilačkog pokreta »Mlada Bosna« uhapšen je 1914. godine. Poslije Prvog svjetskog rata studirao je slikarstvo kod Vlahе Bukovca i na akademijama u Krakovu i Pragu. Hakman je bio jedan od najvažnijih umjetnika Kraljevine Jugoslavije i predavač na Beogradskom univerzitetu. Tokom Drugog svjetskog rata proveo je četiri godine u koncentracionom logoru u Dortmundu. Poslije 1945. godine nastavlja rad na beogradskoj Akademiji likovnih umetnosti, ostavljajući veliki uticaj na razvoj poslijeratne moderne umjetnosti. Umro je u Opatiji 1961. godine.

Tehnika: ulje na platnu

Dimenzije: 79 x 63,2 cm

Signatura: d.d.u. Kosta Hakman 1933.

Opis: Mitropolit je predstavljen kako sjedi u naslonjaču bogato rezbarenog naslona. Odjeven je u mantiju sa kamilovkom na glavi. Na licu su mu naočare tamnog okvira. Oko vrata, na dva duga lanca je pričvršćen krst, odnosno medaljon sa presvetom Bogorodicom i malim Hristom.

17. VASKRSENJE LAZAREVO

Autor: Roman Petrović⁴¹

Vrijeme izrade: između 1896. i 1947. godine

Tehnika: ulje na platnu

Dimenzije: 85 x 7 x 84,9 cm

Signatura: d.d.u. Roman Petrović

Opis: Predstavljena je scena u kojoj sv. Lazar vaskrsava u prisustvu Hrista i ostalih posmatrača.

NAMJEŠTAJ

1. KOMODA

Vrijeme nastanka: kraj XIX vijeka

Materijal: drvo

Tehnika: rezbarenje

Dimenzije: 291 x 212 cm

Opis: U vizuelnom smislu, komoda se može podijeliti na donji dio koga čine dva jednokrilna, spoljašnja ormarića i dvokrilni ormarić u središtu. Iznad ormarića su ladice. Vidljive, vanjske stranice ormarića i ladica su ukrašene rezbarenim vegetabilnim ornamentima. Donji dio komode je prekriven tamnom, granitnom pločom. Na nju se nastavlja gornji dio komode. U njenom prvom dijelu se uočavaju tri jednokrilna ormarića, dva rubna i jedan centralni. Ispod centralnog je ladica. Od centralnog, ka rubnom dijelu komode je otvoreni prostor niše, odnosno police. Drugi dio gornjeg dijela komode je bogato profilisan i polukružno završen. U polukružni otvor je smještena polica.

2. VITRINA

Vrijeme nastanka: početak XX vijeka

Materijal: drvo

Dimenzije: 225 x 200 cm

Opis: U vizuelnom smislu, komoda se može podijeliti na donji dio koji čine tri jednokrilna ormarića. Iznad svakog je ladica. Donji dio komode je prekriven tamnom, granitnom pločom. Na nju se nastavlja gornji dio komode konkavnog oblika. Čine ga

⁴¹ Roman Petrović je rođen u Donjem Vakufu 1896. godine. Studirao je u Krakovu, Zagrebu i Budimpešti, a u Parizu je bio na studijskom usavršavanju. Bio je profesor slikanja u Sarajevu, te kasnije prvi predsjednik ULUBiH-a. Njegovo djelo obuhvata slike, akvarele, crteže (olovka, tuš, kreda); bavio se grafikom (drvorez, litografija), freskom, scenografijom i ilustracijom knjige. U svom je rezvoju prešao put od impresionističkih shvatanja do ekspresionističkih portreta i kompozicija. Slika Bosnu, njene ljude i krajeve. Njegova umjetnost je okrenuta čovjeku i prožeta socijalnom humanitarnošću (djeca ulice, starci, zbjegovi). Obrađivao je i religiozne teme. Izraziti je kolorista, za njega boja predstavlja najvažniji element slikarstva. U želji da što jače podvuče sadržaj, naglašavao je kroz deformaciju crteža karakteristike svojih likova. Potkraj života njegova platna postaju tamna i siva. Umro je u Sarajevu 1947. godine. (*Tihić, 1964., 667*)

dva visoka spoljna jednokrlna ormarića i centralni dvokrlni. Centralni dio je kraći u odnosu na prethodna dva. Na vrhu vitrine je polica.

SALON BROJ 1

3. STOLICA

Vrijeme nastanka: kraj XIX vijeka

Materijal: drvo, tekstil, sedef

Dimenzije:

- ukupna visina: 84 cm
- dimenzije sjedala: 43 x 40 cm
- ploča naslona: 38 cm
- rukohvat: 30 cm

Opis: Stolica na četiri noge. Tapacirana plavo-bež materijalom. Drveni dijelovi stolice su ukrašeni sedefnim pločicama.

4. FOTELJA

Vrijeme nastanka: kraj XIX vijeka

Materijal: drvo, tekstil, sedef

Dimenzije:

- ukupna visina: 80 cm
- dimenzije sjedala: 58 x 54 cm
- ploča naslona: 45 x 46,5 cm
- rukohvat: 33 cm

Opis: Foteljana četiri noge. Tapacirana plavo-bež materijalom. Drveni dijelovi stolice su ukrašeni sedefnim pločicama. Pojedini dijelovi drvenarije su tokareni. Rukohvat je pričvršćen na naslon i uz sjedalo stolice.

5. FOTELJA

Vrijeme nastanka: kraj XIX vijeka

Materijal: drvo, tekstil, sedef

Dimenzije:

- ukupna visina: 80 cm
- dimenzije sjedala: 58 x 54 cm
- ploča naslona: 45 x 46,5 cm
- rukohvat: 33 cm

Opis: Fotelja na četiri noge. Tapacirana plavo-bež materijalom. Drveni dijelovi stolice su ukrašeni sedefnim pločicama. Pojedini dijelovi drvenarije su tokareni. Rukohvat je pričvršćen na naslon i uz sjedalo stolice.

6. FOTELJA

Vrijeme nastanka: kraj XIX vijeka

Materijal: drvo, tekstil, sedef

Dimenzije:

- ukupna visina: 80 cm
- dimenzije sjedala: 58 x 54 cm
- ploča naslona: 45 x 46,5 cm
- rukohvat: 33 cm

Opis: Fotelja na četiri noge. Tapacirana plavo-bež materijalom. Drveni dijelovi stolice su ukrašeni sedefnim pločicama. Pojedini dijelovi drvenarije su tokareni. Rukohvat je pričvršćen na naslon i uz sjedalo stolice.

7. FOTELJA

Vrijeme nastanka: kraj XIX vijeka

Materijal: drvo, tekstil, sedef

Dimenzije:

- ukupna visina: 80 cm
- dimenzije sjedala: 58 x 54 cm
- ploča naslona: 45 x 46,5 cm
- rukohvat: 33 cm

Opis: Fotelja na četiri noge. Tapacirana plavo-bež materijalom. Drveni dijelovi stolice su ukrašeni sedefnim pločicama. Pojedini dijelovi drvenarije su tokareni. Rukohvat je pričvršćen na naslon i uz sjedalo stolice.

8. SOFA

Vrijeme nastanka: kraj XIX vijeka

Materijal: drvo, tekstil, sedef

Dimenzije:

- ukupna visina: 88 cm
- dužina: 123 cm
- dimenzije sjedala: 39 x 128 x 59 cm
- ploča naslona: 123 x 48 cm
- rukohvat: 44 cm

Opis: Sofa na četiri noge. Tapacirana plavo-bež materijalom. Drveni dijelovi stolice su ukrašeni sedefnim pločicama. Pojedini dijelovi drvenarije su tokareni. Rukohvat je pričvršćen na naslon i uz sjedalo stolice.

9. STO

Vrijeme nastanka: kraj XIX vijeka

Materijal: drvo, sedef

Dimenzije:

- ukupna visina: 70 cm
- ploča: 98 x 59,5 cm

Opis: Sto na četiri tokarene noge. Noge u dnu povezuju dva drvena elementa srpastog oblika. Elementi su međusobno spojeni drvenom prečkom na sredini. Gornja površina ovih elemenata je ukrašena sedefastim pločicama. Ploča stola je elipsastog oblika. Središte je ukrašeno floralnim motivom upisanim u sedefasti okvir. Ispod ploče stola je ukruta, čije su spoljašnje stranice ukrašena sedefastim pločicama.

10. OGLEDALO

Vrijeme nastanka: kraj XIX vijeka

Materijal: drvo, sedef

Dimenzije: 250 x 97 cm

Opis: U vizuelnom smislu, ogledalo se može podijeliti na dvije cjeline. Donju čini ormarić ukrašen rezbarenim vegetabilnim motivima i ulegnutim sedefastim pločicama. Gornji dio čini ogledalo četvrtastog oblika umetnuto u masivan ram. Gornja stranica rama završava trouglasto, s tim da su umjesto vrha trougla,

načinjena dva udubljena polukruga. Ram je ukrašen drvorezbarenim floralnim ornamentom i ulegnutim pločicama sedefa.

SALON BROJ 2

11. STOLICA

Vrijeme nastanka: kraj XIX vijeka

Materijal: drvo, tekstil, sedef

Dimenzije:

- ukupna visina: 78,5 x 46 cm
- dimenzije sjedala: 52 x 53 cm
- ploča naslona: 40 x 46 cm
- rukohvat: 33,5 cm

Opis: Stolica na četiri noge, od kojih su prednje ukrašene tokarenjem. Tapacirana bordo-bež materijalom. Drveni dijelovi stolice su ukrašeni sedefnim pločicama.

12. STOLICA

Vrijeme nastanka: kraj XIX vijeka

Materijal: drvo, tekstil, sedef

Dimenzije:

- ukupna visina: 78,5 x 46 cm
- dimenzije sjedala: 52 x 53 cm
- ploča naslona: 40 x 46 cm
- rukohvat: 33,5 cm

Opis: Stolica na četiri noge, od kojih su prednje ukrašene tokarenjem. Tapacirana bordo-bež materijalom. Drveni dijelovi stolice su ukrašeni sedefnim pločicama.

13. STOLICA

Vrijeme nastanka: kraj XIX vijeka

Materijal: drvo, tekstil, sedef

Dimenzije:

- ukupna visina: 78,5 x 46 cm
- dimenzije sjedala: 52 x 53 cm
- ploča naslona: 40 x 46 cm
- rukohvat: 33,5 cm

Opis: Stolica na četiri noge, od kojih su prednje ukrašene tokarenjem. Tapacirana bordo-bež materijalom. Drveni dijelovi stolice su ukrašeni sedefnim pločicama.

14. STOLICA

Vrijeme nastanka: kraj XIX vijeka

Materijal: drvo, tekstil, sedef

Dimenzije:

- ukupna visina: 78,5 x 46 cm
- dimenzije sjedala: 52 x 53 cm
- ploča naslona: 40 x 46 cm
- rukohvat: 33,5 cm

Opis: Stolica na četiri noge, od kojih su prednje ukrašene tokarenjem. Tapacirana bordo-bež materijalom. Drveni dijelovi stolice su ukrašeni sedefnim pločicama.

15. FOTELJA

Vrijeme nastanka: kraj XIX vijeka

Materijal: drvo, tekstil, sedef

Dimenzije:

- ukupna visina: 78,5 x 46 cm
- dimenzije sjedala: 52 x 53 cm
- ploča naslona: 40 x 46 cm
- rukohvat: 33,5 cm

Opis: Stolica na četiri noge, od kojih su prednje ukrašene tokarenjem. Tapacirana bordo-bež materijalom. Drveni dijelovi stolice su ukrašeni sedefnim pločicama. Rukohvat je tapaciran.

16. FOTELJA

Vrijeme nastanka: kraj XIX vijeka

Materijal: drvo, tekstil, sedef

Dimenzije:

- ukupna visina: 78,5 x 46 cm
- dimenzije sjedala: 52 x 53 cm
- ploča naslona: 40 x 46 cm
- rukohvat: 33,5 cm

Opis: Stolica na četiri noge, od kojih su prednje ukrašene tokarenjem. Tapacirana bordo-bež materijalom. Drveni dijelovi stolice su ukrašeni sedefnim pločicama. Rukohvat je tapaciran.

17. SOFA

Vrijeme nastanka: kraj XIX vijeka

Materijal: drvo, tekstil, sedef

Dimenzije:

- ukupna visina: 88 cm
- dužina: 123 cm
- dimenzije sjedala: 57 x 126 cm
- ploča naslona: 123 x 47 cm
- rukohvat: 40 cm

Opis: Sofa na četiri noge, od kojih su prednje ukrašene tokarenjem. Tapacirana bordo-bež materijalom. Drveni dijelovi stolice su ukrašeni sedefnim pločicama. Pojedini dijelovi drvenarije su tokareni. Rukohvat je pričvršćen na naslon i uz sjedalo stolice. Rukohvat je tapaciran.

18. KANABE

Vrijeme nastanka: kraj XIX vijeka

Materijal: drvo, tekstil

Dimenzije:

- ukupna visina: 50 cm
- visina uzglavlja: 65 cm
- dužina: 185 cm
- širina: 76 cm

Opis: Kanabe na četiri noge sa uzgignutim uzglavljem.

TRPEZARIJA BROJ 1

19. STO

Vrijeme nastanka: početak XX vijeka

Materijal: drvo

Dimenzije: 81 x 402 x 124 cm

Opis: Sto na šest nogu koje su po širini učvršćene drvenim prečkama. Noge su ukrašene tokarenjem.

20. STOLICA (15 komada)

Vrijeme nastanka: početak XX vijeka

Materijal: drvo, tekstil

Dimenzije:

- ukupna visina: 94,5 cm
- dimenzije sjedala: 43,5 x 45,5 cm
- ploča naslona: 40 x 35 cm

Opis: Stolica na četiri noge. Ploča naslona i sjedalo su tapacirani materijalom u svijetlocrvenim, plavim i oker tonovima.

TRPEZARIJA BROJ 2

21. STO

Vrijeme nastanka: početak XX vijeka

Materijal: drvo

Dimenzije: 81 x 200 x 126 cm

Opis: Sto na četiri noge koje su po širini učvršćene drvenim prečkama. Noge su ukrašene tokarenjem.

22. STOLICA (8 KOMADA)

Vrijeme nastanka: početak XX vijeka

Materijal: drvo, tekstil

Dimenzije:

- ukupna visina: 89 cm
- dimenzije sjedala: 44 x 44,5 cm
- ploča naslona: 35 x 36 cm

Opis: Stolica na četiri noge. Ploču naslona predstavljaju tri poprečne daščice. Sjedalo je tapacirano materijalom u svijetlocrvenim, plavim i oker tonovima.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Zajedno sa objektima Saborne crkve presvete Bogorodice i Bogoslovijom, Palata Mitropolije u evidenciji Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo imala status spomenika kulture.

Urbanistička cjelina Saborne crkve, Mitropolije i Bogoslovije se nalazi na Preliminarnoj listi Nacionalnih spomenika pod brojem 563., te se u skladu sa Zakonom o sprovođenju odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika tretira nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

U periodu 1997-1998, vlada Kantona Sarajevo finansirala je radove sanacije i restauracije palate Mitropolije, po predmjeru radova koji je uradio arhitekta Nedeljko Rosić, koji je i nadzirao radove na sanaciji objekta.

Izvršeni su sljedeći radovi: saniranje oštećenih zidova i plafona, izmjena dotrajale i i saniranje oštećene stolarije, saniranje drvenih podova (hrastovi parketni pod), sanacija i konzervacija oštećenih profilacija na fasadi (stubova i lukova u biforama) i izvršena sanacija i restauracija fasada; djelimična popravka drvene krovne konstrukcije, sanacija krovnog pokrova od falcovanog crijepa, izmjena i sanacija limenih opšava od bakarnog lima (d=0,66 mm): krova, strehe, vijenaca, prozorskih klupica, opšava zabatnog zida, uvala i grebena na krovu, dimnjaka, te postavljanje novih bakarnih oluka; izvršena obnova hidroizolacije podova u sanitarnim prostorima i kuhinjskim prostorima.

Osim toga izvršena je sanacija elektroinstalacija i telefonskih instalacija, gromobranske instalacije i uzemljenja, svih vodovodnih i kanizacionih instalacija a u objekat je uveden sistem centralnog grijanja.

Projekat sanacije-rekonstrukcije unutrašnjih instalacija vodovoda i kanalizacije je, marta 1998. godine, uradio arhitekta Tahir Konjhodžić, a iste godine Glavni projekat instalacija grijanja i gasne instalacije Mitropolije u Sarajevu, je uradila firma »Samos« d.o.o. iz Sarajeva.

5. Sadašnje stanje dobra

Objekat se nalazi u dobrom stanju.

Upoređujući postojeće stanje objekta u odnosu na originalni projekat od septembra-decembra 1898. godine, koje je potpisao arhitekta Rudolf Tönnies, može se zaključiti da objekat nije doživio značajnije izmjene:

- instalirana je liftovska vertikala u prostoru koji je bio projektovan kao svjetlarnik (nalazio se u središnjem dijelu objekta i služio je za davanje indirektnog osvjetljenja predsobljima salona palate);
- salon na južnoj strani I sprata palate je transformisan u dvije manje prostorije;
- obnovljene su i stare i uvedene savremene instalacije a u palatu uveden sistem centralnog grijanja.

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterijume za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom (»Službeni glasnik BiH«, br.33/02 i 15/03), Komisija je donijela odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijumima:

Vremensko određenje

(dobra nastala od praistorije do 1960. godine)

Istorijska vrijednost

(veza građevine, cjeline ili područja sa istorijskom ličnošću ili značajnim događajem u istoriji)

Umjetnička i estetska vrijednost

- i. Kvalitet obrade,
- ii. Kvalitet materijala,
- iii. Proporcije,
- iv. Kompozicija,
- v. Vrijednost detalja,

vi. Vrijednost konstrukcije.

Čitljivost (dokumentarna, naučna, obrazovna vrijednost)

- i. Svjedočanstvo o istorijskim mijenama,
- ii. Djelo značajnog umjetnika ili graditelja,
- iii. Svjedočanstvo o određenom tipu, stilu ili regionalnom maniru,

Simbolička vrijednost

- i. Ontološka vrijednost,
- ii. Sakralna vrijednost,
- iii. Tradicionalna vrijednost,
- iv. Vezanost za rituale ili obrede,
- v. Značaj za identitet grupe ljudi.

Ambijentalna vrijednost

- i. Odnos oblika prema ostalim dijelovima cjeline,
- ii. Značenje u strukturi i slici grada,
- iii. Objekat ili skup objekata je dio cjeline ili područja.

Izvornost

- i. Oblik i dizajn,
- ii. Materijal i sadržaj,
- iii. Namjena i upotreba,
- iv. Tradicija i tehnike,
- v. Položaj i smještaj u prostoru,
- vi. Duh i osjećanja,
- vii. Drugi unutrašnji i vanjski činiooci.

Jedinstvenost i reprezentativnost

- i. Jedinstven ili rijedak primjerak određenog tipa ili stila,
- ii. Vrhunsko umjetničko ili arhitektonsko djelo,
- iii. Djelo vrhunskog umjetnika ili graditelja.

Cjelovitost (cjeline, područja, zbirke)

- i. Fizička cjelovitost (kompaktnost),
- ii. Homogenost,
- iii. Zaokruženost (kompletnost),
- iv. Nenarušenost stanja.

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana, Razmjera 1:1000, kat. parceli br. 2028, k.o. Sarajevo XI, (po starom premjeru k.č.br. 71, dio 68, Mahala XXXVIII - Sarajevo), br. plana 11/149, izdala 29.06.2006. godine Služba za imovinsko-pravne, geodetske poslove i katastar Opštine Stari grad, Federacija Bosne i Hercegovine
- fotodokumentacija:

- fotografije postojećeg stanja palate Mitropolije snimljene su 10. jula 2006. godine; fotografisali su: etnolog Slobodanka Nikolić i arh. Emir Softić (fotografisano digitalnim fotoaparatom: Canon PowerShot G3)
- grafički prilozi (Originalni crteži palate Mitropolije - »ORIENTH: ORTH: ERZBISCHÖFLICH ES PALAIS SARAJEVO, BAUDIRECTION DER LANDESREGIERUNG« - iz septembra-decembra 1898. godine, koje je potpisao arhitekta Rudolf Tönnies :
 - Plan No 5, No 2465, I Stock Grundriss
 - Plan No 5, No 2466, Zweiter Stock
 - Plan No 23, No 2493 (plan sa ucrtanim »oborenim« presjecima prozorskih otvora)
 - Plan No 38 (plan ugaonog balkona na prvom spratu)
 - Plan No 24, No 2494 (detalji arkadnih frizova i bifora na II spratu)
 - Plan No 19, No 2484 (Plan krovništa sa detaljima)
 - Plan No 15, No 2486 (Vertikalni poprečni presjek kroz dimnjake)
 - Plan No 9, No 2469, Sockl Plan
 - Plan No 16, No 2485, (Planovi otvora prozora i vrata u parteru i mezaninu)
 - Plan No 26, No 2495, (Vertikalni presjek CD kroz stepenište)
 - Plan No 32, No 2510, (Nacrta sa šemama stolarije-vrata)
 - Plan No 33, No 2511 (Tlocrti ulaznih portala prizemlja, Mj 1:25)
 - Plan No 34, No 2512 (Tlocrt stepeništa)
 - Plan No 31, No 2509, (Nacrta sa šemama stolarije-prozori)
 - Plan No 1, No 2461 (Tlocrt podruma)
- Predračun radova na sanaciji-restauraciji i uređenju zgrade Srpsko-pravoslavne Mitropolije u Sarajevu
- Glavni projekat instalacija grijanja i gasne instalacije Mitropolije u Sarajevu, Projekat uradila firma »Samos« d.o.o. iz Sarajeva, Sarajevo, 1988.

Korišćena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja istorijske građevine – *Pravoslavne Mitropolije u Sarajevu zajedno sa pokretnim naslijeđem* nacionalnim spomenikom BiH, korišćena je sljedeća literatura:

- 1900. »Zgrada srpsko-pravoslavne mitropolije u Sarajevu«, Kalendar Bošnjak, XVIII/1900, Sarajevo, Zemaljska štamparija, str. 64
- 1959. 1959. Đoko Mazalić, *Špiro Bocarić*. Enciklopedija likovnih umjetnosti. Broj 1, Zagreb, 1959., 411
- 1964. 1964. Smail Tihčić, *Roman Petrović*. Enciklopedija likovnih umjetnosti. Broj 3, Zagreb, 1964., 667

1987. Arhitektura Bosne i Hercegovine 1878-1918 (katalog), Konceptcija izložbe i izbor djela Ibrahim Krzović, Umjetnička galerija Bosne i Hercegovine, Sarajevo
- 1973 Bejtić, Alija: Ulice i trgovi Sarajeva, *Topografija geneza i toponimija*, Sarajevo, 1973
- 1988 Krzović, Ibrahim: *Rudolf Tönnies*, časopis Radio-Sarajevo, Treći program, br. 60/1988., godina XVI, 419-429
- 1988 Mujezinović, Mehmed: Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine, knjiga I – Sarajevo, Sarajevo, 1988, str. 68-69
- 1989 Škaljić, Abdulah: Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku, Sarajevo, 1989
- 1997 Zlatar, Behija: Zlatni period Sarajeva, Prilozi historiji Sarajeva, Institut za istoriju, 1997
2003. Vidosava Grandić, Špiro Bocarić – Pero Popović – Božo Nikolić u srpskom građanskom slikarstvu Bosne i Hercegovine 1900 – 1941., »Glas srpski«. Banja Luka, 2003.

www.mitropolijadabrobosanska.org

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

*Emir Softić, diplomirani inženjer arhitekture,
saradnik za spomenike graditeljskog naslijeđa
u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika*

Učesnik u istraživanju i izradi Prijedloga odluke

*(autor dijela o pokretnom naslijeđu):
Slobodanka Nikolić, profesor geografije i etnologije,
saradnik za pokretno naslijeđe u Komisiji za
očuvanje nacionalnih spomenika*